

Güney Dinç, bireysel başvuru hakkına sahip çıkmak gerektiğini söylüyor

ALDATMACAYI GERÇEĞE DÖNÜŞTÜRMEK

Hükümet tam uyumsuzlukların olgunlaştığı sırada, üç yıl için benimsenen yetkiyi yenilemeyerek, araladığı kapıyı kapatmak olanağını elinde tutuyor.

Otuz üç yıldır politikacıların hiç ilgi duymadıkları bir konu geçtiğimiz ay kendiliğinden çözüldü. Devlet Bakam Hasan Celal Güzel düzenlediği basın toplantısında elindeki yazılı metnin dışına çıkmamaya çalışarak Bakanlar Kurulu'nun Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na bireysel başvuru hakkını kabul ettiğini açıkladı. Bu durumda Türkiye'deki gerçek ve tüzel kişiler haklarının çiğnendiği iddiasında iseler, şikayetlerini Avrupa Konseyi'nin bir organı olan İnsan Hakları Komisyonu'na kadar götürebilecekler. Bu hak yalnız yurttaşları değil, ülkemizdeki yabancıları, vatansızları ve hatta "insan topluluklarını" da kapsıyordu. Ancak uluslararası kuruluşa gidebilmek için, bütün iç hukuk yollarının kullanılması, buna karşın uyumsuzluğun davacıların istemleri doğrultusunda çözülememiş olması gerekiyor.

"Yurttaşımız Elvan Can, Avusturya'ya karşı açtığı 'savunma hakkının kısıtlanması' davasında hukuksal bir zafer kazanmıştır"

Türkiye, kurulduğu 1949 yılından beri Avrupa Konseyi'nin üyesi. Bu kuruluşa kimliğini kazandıran asıl önemli belge, 4 Kasım 1950'de imzaya açılan "İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi" dir. Kısaca Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi adıyla anılan belgeyi Türkiye, 19 Mart 1954 günlü Resmî Gazete'de yayınlanan 6366 sayılı yasa ile onaylayarak iç hukuk kurallarımız arasına kattı. A.İ.H.S.'nin önemli bireyi uluslararası organların korunması altına almasıdır. Sözleşme, bu görevi Avrupa Konseyi'ne üye 21 ülkenin birer temsilcisinden oluşan İnsan Hakları Komisyonu ve İnsan Hakları Mahkemesi'ne vermiştir. Bu organlarda Türkiye'nin de birer temsilcisi bulunuyor. Başvurular kanıtlarıyla birlikte Komisyon'a iletiliyor. Komisyon önce arabuluculuk çalışmaları yapıyor ve dostça çözüm yolları arıyor. Bu girişimlerden olumlu sonuç alamazsa önerilerini açıklayan raporunu Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'ne veriyor. Kendisine yönelen şikayet üzerine Komisyon'un ka-

rarını benimsemeyen devlet, üç ay içinde konuyu Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne götürüyor. Mahkeme kararları kesin oluyor. Kararların zorlayıcı bir yaptırımı yok. Ancak Komisyon ya da Mahkeme kararlarını uygulamamanın ulusal ve uluslararası düzeyde, ağır siyasal sonuçları oluyor. Hiçbir ülke bu kararları yerine getirmezlilik etmiyor. Amaç Avrupa hukuk birliğini sağlamaktır. Ülkeler, yanlışlıklarını düzelterip, kendi elleriyle kurdukları Avrupa Konseyi'ni yaşatmak için Komisyon'un veya Mahkeme'nin kararlarını uyguluyor; bunun için gerekirse yasalarını da değiştiriyor. Kararların uygulanması iç politikada da önem taşıyor. Avrupa'da İnsan Hakları Mahkemesi kararlarını yerine getirmeyen hükümetler iktidarda kalamazlar.

Güney Dinç, "Özal'ın amacı zaman kazanmak."

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve bireysel başvuru hakkı, Türkiye'de çok sözü edilmesine karşın hiçbir dönemde yeterince ciddiye alınmamıştır. En sıcak politik tartışmalara geçtiği günlerde bile, iktidardaki veya muhalefetteki siyasal partiler, istemlerini, ellerinin altında duran bu belgelere dayanmamışlardır. Bu ilgisizlik günümüzde de devam etmektedir. YÖK Üniversitelerinin hukuk fakültelerinden ses gelmemektedir. İki sosyal demokrat parti birbirleriyle yarışmalarına karşın, uluslararası yükümlülükler temelinde özgürlük tartışmasına girmemişlerdir. Hukuk kuruluşlarından bile istek gelmezken Özal iktidarı hangi nedenlerle bireysel başvuru hakkını kabul etmiştir? Avrupa hukuk forumlarında TCY'nin 141, 142, 163.

maddeleri, ölüm cezaları, tarikatlar, türbanlılar, 1402'likler sorunları tartışmaya açılırsa Türkiye'nin durumu ne olur? Hem bireysel başvuru hakkını benimseyip, hem de kendimize özgü uygulamaları bu denetimin dışında bırakacak çekinceler koyabilir miyiz?

Bu konularda, insan hakları üzerindeki çalışmalarını bir de kitapta toplamış olan Güney Dinçle bir söyleşi yaptık:

► Bireysel başvuru hakkının benimsenmesini nasıl değerlendiriyorsunuz?

► "Becerikli, işbiricisi" Özal iktidarı, her olayda olduğu gibi, bu konuda da, geleceğin yöneticilerini bağlayan atak bir karar aldı. Uzunca bir süre, hakkın özünü işlemez duruma getirecek çekinceler koymanın yollarını aradılar. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 25. ve 46. maddeleri "belli bir süre" sınırlandırmasının dışında bireysel başvuruların kısıtlanmasını kabul etmiyor. Yani uyumsuzluğun türlerine göre farklı uygulamalar getirilemiyor. Bu durumu gözetenek hükümet zaman kazandıracak kestirme bir yol buldular: Ancak bireysel başvuru hakkının kabul edilmesinden sonra doğacak olaylar, uluslararası organın incelemesine götürülecek. Yani kabul mektubunun Konsey Genel Sekreterliğine verildiği 28 Ocak 1987'den sonra bir suç işlenecek, kişi yargılanıp dava sonuçlanacak, temyiz ve karar düzeltme aşamaları da geçtikten sonra Komisyon'a gidebilecek. Ülkemizde yargının işleyiş hızı herkeşçe bilinmektedir. Bu koşullarda hiçbir olay, 2-3 yıl geçmeden uluslararası organlara götürülemez. O tarihe kadar yeni seçimler yapılmış olacaktır. Eğer iktidar değişmezse, tam uyumsuzlukların olgunlaştığı sırada, üç yıl için benimsenen yetkiyi yenilemeyerek, araladıktan kapıyı büsbütün kapatmak olanağın ellerinde tutuyorlar.

Sıkıyönetim uygulamaları bireysel başvuru hakkının dışında bırakılıyor. Sözleşme'nin 15. maddesi, hükümetlere böyle bir olanak tanıyor. Ancak sıkıyönetim mahkemelerinin kararlarını bireysel başvuru hakkı kapsamı dışında bırakan çekincenin geçerli olmayacağı kanısındayım. Askeri mahkemeler sıkıyönetimin değil yargının bir parçasıdır. Ayrıca 1402'likler sorunu, sıkıyönetim süresince bireysel başvurunun kapsamı dışında tutulabilir. Sıkıyönetim kalktıktan sonra, konu, olağan hukuk kuralları içinde çözüleceğinden eski görevlerine alınmayan 1402'likler bireysel başvuru hakkını kullanabilirler.

Yurt dışındaki olaylarla ilgili çekincenin de kişisel haklar yönünden geçerli sayılmayacağı düşüncesindeyim. Demir Özlü'nün vatandaşlıktan çıkarılması gibi kararlar, dış sorunlar değildir. Bu kararlar Ankara'da alınır. Hukuksal tartışmayı yaratan olay, Demir Özlü'nün ne yaptığı değil, bir yargı kararına dayandırılmadan ona uygulanan vatandaşlıktan çıkarma işlemidir.

Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği'ne verilen mektupta, "çekince" yerine geçecek bazı yorumlar bulunmaktadır." Komisyon'a tanınan yetki bakımından, Sözleşme'nin 8,9, 10, ve 11. maddelerinin 2. fıkralarında yer alan 'demokratik bir toplum' kavramının, Türk Anayasası'nın başlangıç ve 13. maddesinde yer alan ilkelerle uyum içerisinde olduğu anlaşılmalıdır." deniyor. Böylece, 1982 Anayasası'nın özgürlükleri kısıtlayan kural-larına, A.I.H.S.'ye uygun bulunduğu, ön koşul olarak üeri sürülüyor. Aynı durum, örgüt-lenme, dernek kurma, sendikal haklar ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşla-ryla ilgili Anayasa'nın 33, 52. ve 135. mad-deleri için de öne sürülüyor. Bu açıklamalar-la, T.C. Hükümeti, belirtilen konularda A.I.H.S.'deki 'demokratik toplum' kavra-mıyla çelişmeyeceğiz güvencesini verirken, Komisyon'dan da, anılan maddelerin Sözleş-me'ye aykırı olduğu biçiminde değerlendirmeler yapmaması isteniyor. Yani kısaca, temel hak ve özgürlükleri ilgilendiren konular, bireysel başvuru hakkının kapsamına alın-makla birlikte, 1982 Anayasası'na uygun dü-şen kısıtlayıcı önlemleri, A.I.H.S.'ye aykırı bulacak değerlendirmelerin benimsenmeye-ceği bildiriliyor. Türkiye'deki demokrasinin enini boyunu saptayan iktidar, Komisyon'dan bu koşullarda görev yapmasını istiyor.

Bireysel başvuru hakkının içeriğini bo-saltan öneriler, bir yerde, Avrupa İnsan Hak-ları Komisyonu'nu, kendi kuruluş gerekçe-le-riyle çelişen bir düzleme çekiyor. Avrupa Konseyi organlarından, topluluğun genel ü-kelerinden ayrılarak, Türkiye'ye özgü ölçü-ler içinde çalışması isteniyor. Bu tasarımlar, elbette olacak şeyler değildir. Komisyon'un ve İnsan Hakları Mahkemesinin daha önce-ki kararlarında yinelenildiği gibi, "...devletlerin kendi koydukları yasa ve tanımların ancak göreceli bir değeri vardır." Avrupa Hukuk Birliği'ne varmak için, topluluk ilkeleriyle çelişen uygulamalar, yerel yasalara uygun düşse bile, İnsan Hakları Sözleşmesinin ih-lâli olarak değerlendirilmektedir. Bu durum-da, önerilen çekince niteliğindeki koşulların geçerli sayılmayacağı inancındayım.

Bütün eksiklik ve yanlışlara karşın, atılan adım son derece önemlidir. Kendilerine sos-yal demokrat adını yakıştıranların, ne ikti-darda, ne de muhalefette iken ilgi gösterme-dikleri bir alanda, Özal iktidarı çok önemli bir adım atmıştır. İktidarın amacı, ülkemiz insanının özgürlüklerini geliştirmekten çok, Avrupa'ya daha sevimli ve yakın görünebil-mektir. Özellikle DİSK davası sonuçlarının, Barış Demeği davasının yarattığı olumsuz iz-lenimleri, Avrupa Konseyi dönem başkan-lığı yapacağımız bir sırada yumuşatmaktır. Onların bu güdülerle başlattıkları girişim, kamuoyunun konuya sahip çıkmasıyla olumlu bir yöne götürülebilir.

► **Bireysel başvuru yolu açılınca TCY'nin 141, 142, 163. maddelerine dayandırılan uygulamalar, ölüm cezaları, din eğitimi ve türban sorunu gibi konular nasıl bir değişim içine girecektir?**

► Avrupa'da düşünce ve örgütlenme su-çu yoktur. TCY'nin 141, 142,163.maddele-rinin ve benzer suçların Avrupa İnsan Hak-ları Sözleşmesi ile bir arada yürütülmesi ola-naksızdır. Bu tür yapay suçların bir an önce kaldırılması gerekir. Sosyal haklar konusun-da yetersiz ve eksik bir belge olan A.I.H.S. ge-leneksel demokratik haklar yönünden çok önemli güvenceler getirmektedir. Bu hakları anayasalarıyla da koruyan Avrupa ülkele-rinde insan haklarının yaşatılması önemli bir sorun olmaktan çıkmıştır. Türkiye ise geli-şmeler dışında kalmış ve Avrupa hukuku ile aramızda derin uçurumlar açılmıştır. Vakit geçirmeden hukuk reformu gündeme getiril-meli ve bu farklar kapatılmalıdır. Temel amacı Avrupa Birliğini sağlamak olan Avru-pa Konseyinde yürürlükteki yasalarımızla, insan hakları ihlallerine neden olan uygula-ma alışkanlıklarımızla, seçkin bir yer edine-meyiz. Avrupa'dan çifte standart beklemek ise hem yurttaşlarımızın çıkarlarına hem de topluluğun amacına ters düşer. Bireysel baş-vuru hakkına çekinceler konamazken, dev-letler, İnsan Hakları Sözleşmesi'ni geliştiren ek sözleşme ve protokollere çekinceler ko-yabiliyorlar. Hatta bunları hiç imzalamayan-lar da olabilirler. Örneğin 28 Nisan 1983'te imzaya açılan ve bu güne kadar 16 ülkenin benimsediği 6 numaralı ek protokol ile Av-rupa'da barış koşullarında ölüm cezalarının kaldırılması kararlaştırıldı. Ancak Türkiye bu protokolü onaylayıp imzalamadı. Bu du-rumda ülkemizde ölüm cezaları ile ilgili yasal düzenlemelerde önemli değişimler beklene-mez. Ancak Avrupa ile yakınlaşma çabaları içindeki Türkiye'nin 6 numaralı ek protoko-lü benimseyerek ölüm cezasını kaldırması gerekir.

Öğrenim hakkı 1 numaralı ek protokol-ü kabul edilmiştir. Türkiye bu protokolü onaylarken "tevhibi tedrisat" kanunu hü-kümlerini saklı tutmuştur. Bu durumda, laik eğitimle bağdaşmayan istemlerin bireysel başvuru hakkına konu yapılmasına olanak yoktur. Yurttaşlar, ancak bu yasanın kapsa-mı dışında kalan öğrenim özgürlüğüne ilişkin istemlerini son çözüm olarak komisyona götürebilirler.

► **Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na ve Mahkemesi'ne şimdiye kadar başvuran Türkler var mı?**

► 1983 yılında 14,1984'te 9,1985'te 15 yurttaşımız Konsey üyesi çeşitli ülkelerle olan uyumsuzluklarının çözümü için Komis-yon'a başvurmuşlardır. Aynı yıllarda Türki-ye'ye yönelen 21 yakınma dosyası açılmıştır. Ancak yurttaşlarımızın bireysel başvuru hak-ki tanınmadığı için bu dilekçeler üzerine her-hangi bir karar alınmamıştır. A.I.H.M., 1960 yılından 85 yılının sonuna kadar 116 davayı sonuçlandırmıştır. Bu davaların 7'si Avrupa'daki çeşitli ülkelerdeki kamusal uy-gulamalardan yakman yurttaşlarımızın açtığı davalardır. Onlar hukuksal destek görme-den kendi çabaları ve Avrupalı hukukçuların yardımları ve tüm davalardan olumlu sonuç almışlardır. Abdülbaki Öztürk, Arif Koç adındaki yurttaşlarımız Federal Almanya'ya karşı açmış oldukları davalarla yabancı sa-nıklardan mahkemelerde çevirmen ücreti alınmayacağını karara bağlanmasını sağ-lamıştır.

Lütfü Pakelli Türkiye'de bulunduğu sıra-da yaptığı başvuru sonucunda F. Alman Yar-gıtayındaki duruşması için kendisine ücreti devletçe ödenen bir avukat atanmamasının, savunma güvencesine aykırı olduğunu kabul

ettirmiştir.

Bekir Balkandalı adındaki yurttaşımızın eşi Sohayer Balkandalı'nın açtığı dava sonucunda, İngiltere'nin göçmen işçilere ayrıcalıklı uygulama yaptığı saptanmış ve giderek bu ülke Göç Yasasını değiştirmek zorunda kalmıştır.

En son örnek ise Elvan Can'ın Avustur-ya'ya karşı kazandığı hukuksal zaferdir. Bu dava sonunda Avusturya hükümeti yurttaşı-mıza yüklüce bir tazminat ödemek zorunda kalmış, ceza yargılama yasanını değiştirmiş-tir. Elvan Can davası, bütün Avrupa Konseyi ülkelerinde tutuklu sanığın cezaevinde avu-katı ile görüşürken savcılığın bir gözlemci bulundurarak onların konuşmalarını dinle-mesini, savunma hakkını kısıtlayan bir uygu-lama olarak kabul etmiştir. Yurttaşlarımızın adıyla anılan bu davalar tüm Avrupa'ya örnek olmuş, yalnız kendilerinin değil, aynı koşullardaki insanların sorunlarına çözüm getirmiştir,